

WAGENINGEN UR
For quality of life

KENNIS-ONLINE

JAARGANG 7 - JUNI 2010

Wageningen UR-onderzoek voor LNV

www.kennisonline.wur.nl

Mariene strategie
Europa breidt uit op zee
'Tachtig procent vissers wil duurzamer werken'
'Ook buiten Europa duurzaam vissen'

De Helpdesk

Een nieuw visserijontwikkelingsprogramma voor West-Afrika

Mauritaanse vissers verkopen hun vangst op het strand van Nouakchott.

LNV wil een publiekprivate partnerschap op het gebied van visserij opzetten in Ghana, met de focus op voedselzekerheid. 'Vis is voor veel Afrikanen de goedkoopste lokale bron van dierlijk eiwit', verklaart Reinder Schaap van de Directie Agroketens en visserij van LNV.

Het eerste publiekprivate partnerschap op visserijgebied werd gesloten met Mauritanië. De belangrijkste punten daarin waren het verzekeren van markttoegang voor visproducten naar West-Europa en duurzaamheid. Dit partnerschap is om verschillende redenen niet van de grond gekomen. Samen met Wageningen UR worden de mogelijkheden voor een nieuw partnerschap onderzocht met een nieuwe focus, via een studie van het LEI naar de visserijketens in en vanuit West-Afrika en vervolgens een LNV-verkenningssmissie naar Ghana. In het kader van een Helpdeskvraag zette het Centre for Development Innovation (CDI) op

een rij wat er nu speelt rond de ecosysteembenadering in de visserij in ontwikkelingslanden, en wat daarvan belangrijk is bij een nieuw visserijontwikkelingsprogramma voor West-Afrika. Herstel van visbestanden is lucratief. In plaats van 24 miljard Amerikaanse dollar kan de visserij na herstel wel 72 miljard opbrengen, aldus een studie van de Wereldbank en de FAO. Vooral in gebieden met een gematigd klimaat worden nog veel bestanden beheerd via maximaal toegestane vangsten (TAC's). Dit resulteert soms in overbevissing. In de warmere klimaatzones, zoals in West-Afrika, staat het visserijbeleid vaak nog in de kinderschoenen,

wat nog grotere risico's voor bestanden en daarmee voor de voedselvoorziening oplevert. In een ecosysteembenadering is meer aandacht voor het voorzorgsprincipe en de voedselketen. De vis die je vangt is namelijk onderdeel van een groter ecosysteem. Je moet dus zorgen dat die vis zelf voldoende te eten heeft, zijn predatoren geen honger lijden, en ongewenste neveneffecten zoals bijvangst van vogels en zeezoogdieren beperken. Verschillende deskundigen zetten echter vraagtekens bij de haalbaarheid van ecosysteemmanagement, zo blijkt uit het rapport van Peter van der Heijden van het CDI. Mensen laten zich wel managen, ecosystemen niet. Daarnaast kun je ecosysteemmanagement op verschillende manieren benaderen: uitgaand van ecologische functies, een balans zoekend tussen ecologie en economie, of op basis van de grote mariene ecosystemen waarin de wereldzeeën zijn opgedeeld, zoals de Noordzee en de kust voor Noordwest-Afrika. Het vraagt verder veel bestuurskracht – waar het vaak aan ontbreekt – en aandacht voor participatie en lokale kennis. Het advies is daarom om aan te sluiten bij programma's die zich al bewezen hebben of daar een component uit halen, en te zorgen dat je bij iedere stap overlegt met lokale, regionale en nationale overheden of internationale instituten en organisaties. De Nederlandse steun aan onderzoek naar manieren om de bijvangst te verminderen van Europese schepen in de West-Afrikaanse wateren, past al in de ecosysteembenadering.

Ook een kennisvraag? www.kennisonline.wur.nl

COLOFON

Kennis Online is een uitgave van Wageningen UR. De nieuwsbrief is voor LNV-medewerkers en anderen die belangstelling hebben voor het beleidsrelevante onderzoek van Wageningen UR. Naast het maandelijkse magazine verschijnt er iedere twee weken een elektronische nieuwsbrief.

Uitgever

Wageningen UR, Postbus 9101, 6700 HB Wageningen

Tekst en realisatie

Bureau Bint, Wageningen. www.bureaubint.nl

Fotografie

Theo Tangelder en Guy Ackermans

Vormgeving

Wageningen UR, Communication Services

Redactiecommissie

Frank Bakema, Hans Bothe, Bert Jansen, Jelle Maas, Petra Spliethoff, Jan van Tatenhove en Marry van de Top

Redactieadres

Wageningen UR, Communication Services
T.a.v. Kennis Online, Postbus 409, 6700 AK Wageningen
www.kennisonline.wur.nl E-mail: kennisonline@wur.nl
Telefoon: 0317 - 48 54 74

KIES VOOR KENNIS-ONLINE

Voor alle informatie over onderzoek van Wageningen UR voor het ministerie van LNV

Internet <ul style="list-style-type: none">Nieuws & agendaProjectinformatieOnderzoeksresultatenArchiefHelpdesk LNV-kennisvragen	Magazine <p>Maandelijkse uitgave met achtergronden over de thema's:</p> <ul style="list-style-type: none">Landelijk gebied en natuurDuurzame productieKetens, voedsel & diergezondheid	E-news <p>Iedere twee weken het actuele nieuws in uw mailbox.</p>
--	---	--

Abonneren op het magazine en e-news is kosteloos! Kijk op www.kennisonline.wur.nl

Europa breidt uit op zee

Het wordt steeds drukker op de Europese zeeën. Brussel wil daarom meer greep op de ruimtelijke ordening op zee.

Brussel gaat zich steviger bemoeien met de Europese zeeën. De Europese Unie wil meer aandacht voor ruimtelijke ordening en de zeeën moeten weer een goede milieutoestand krijgen. 'Het zal hoe dan ook een verdere inperking van de visserij inhouden', verwacht IMARES-directeur Martin Scholten.

In 2008 nam de EU de Kaderrichtlijn Mariene strategie aan. Hij vertoont grote overeenkomst met de Kaderrichtlijn Water. Die heeft veel invloed op het beleid van waterschappen en ministeries in Nederland. Vooral waterschappen zijn druk met het uitwerken van de Europese regels. De Nederlandse regering heeft in 2009 stroomgebiedbeheersplannen vastgesteld waarin is vastgelegd hoe Nederland de kwaliteit van het oppervlaktewater wil verbeteren. Kenmerkend voor de Kaderrichtlijn is dat het geen chemische normen bevat voor de waterkwaliteit, maar dat de lidstaten

wordt voorgeschreven dat ze hun wateren ecologisch op orde moeten brengen. Voor het beheer van de Europese zeeën schrijft de EU een vergelijkbare methode voor. In de toekomst wordt de 'goede milieutoestand' het uitgangspunt. Lidstaten moeten eerst in kaart gaan brengen hoe die goede toestand eruit ziet en welke activiteiten het zeemilieu belasten, om vervolgens maatregelen te gaan treffen om die toestand te bereiken. In 2015 moeten de plannen klaar zijn, in 2021 moeten de Europese zeeën de goede milieutoestand hebben bereikt.

De EU gaat zich niet alleen bezig houden met de kwaliteit van het milieu, maar ook met de ruimtelijke ordening op zee. Zo gaan ook de zeeën onder het natuurbeleid van de EU vallen. Lidstaten zullen daarom natuurgebieden op zee moeten gaan aanwijzen om daar het zeeleven onder en boven water te gaan beschermen. De natuurgebieden zullen moeten passen in een plan voor de Maritieme ruimtelijke ordening. Brussel wil dat de lidstaten meer plannen gaan maken voor de inrichting van de zee, en wil daarbij ook samenwerking tussen landen bevorderen. Voor die ordening zijn goede redenen, zegt de Wageningse bestuurskundige Jan van Tatenhove. Het wordt steeds drukker op zee. Windmolenbouwers, kabeltrekkers, leidingleggers en natuurbeschermers willen

allemaal een deel van de ruimte die vroeger alleen werd gebruikt door vissers en handelschepen. 'Het is goed dat de EU zich daar mee gaat bemoeien. Je moet bijvoorbeeld de Noordzee als samenhangend gebied bezien. Doe je dat niet en laat je ieder land zijn eigen gang gaan, dan krijg je suboptimale oplossingen', zegt Van Tatenhove.

Een oplossing zoals die is gevonden aan de zee grens tussen België en Nederland bijvoorbeeld. Daar heeft België een windmolenpark aangelegd vlakbij een gebied waar Nederland een natuurgebied heeft gepland. Of een erger voorbeeld: de Doggersbank, een ondiepte in het midden van de Noordzee. De zee om de bank is ongeveer veertig meter diep, op het hoogste punt van de bank is het dertien meter diep. De ondiepe bank is belangrijk voor een groot aantal vissoorten die de ondiepte als paaigrond gebruiken. Reden voor de Nederlandse overheid om het Nederlandse stuk van de Doggersbank tot natuurgebied te verklaren. Ook andere landen willen de natuur een

belangrijke rol geven in het gebied, maar hebben daarnaast andere plannen. Engeland, waaronder het grootste stuk van de Doggerbank valt, wil bijvoorbeeld windmolens zetten op haar deel, Denemarken wil er zand winnen en Duitsland blijft er graag vissen. En dan zijn de landen het ook nog niet eens over de vraag waar de Doggersbank begint. Nederland rekent het gebied tot een diepte van dertig meter bij de bank, Duitsland en Engeland leggen de grens bij twintig meter diep.

Om tafel

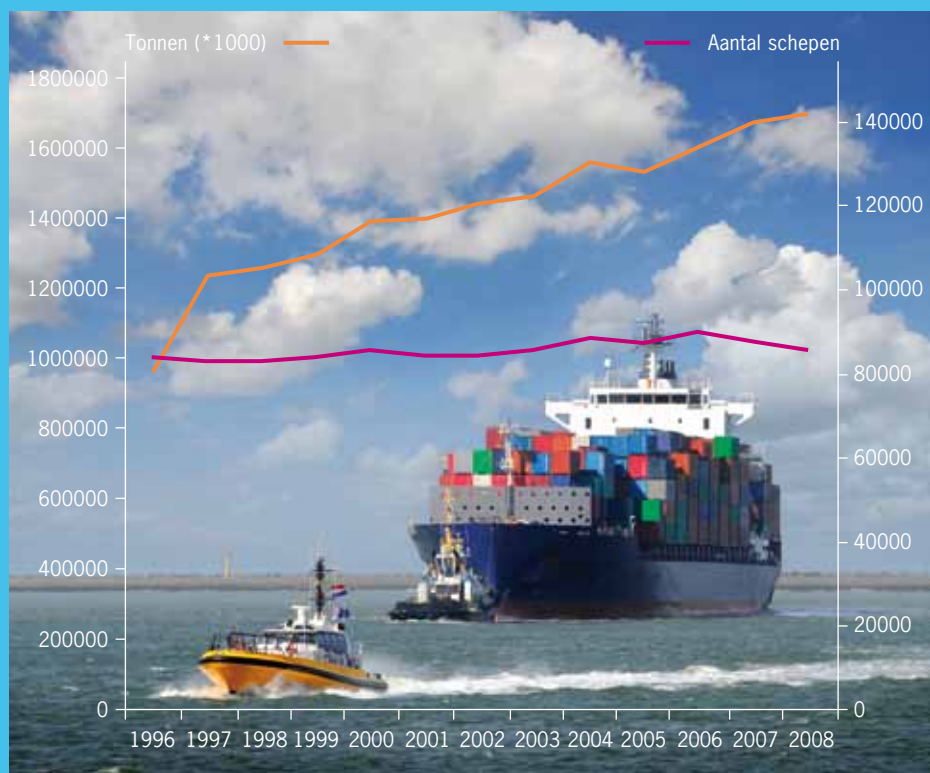
Nieuw in het beleid is ook dat overheden proberen belanghebbenden om tafel te krijgen om samen te praten over de ruimtelijke ordening op zee. Van Tatenhove: 'De EU vindt deze stakeholderparticipatie erg belangrijk, wij denken na hoe je dat zou kunnen doen.' Een voorbeeld van participatie zijn de bestaande regionale adviesraden. Elke zee heeft zo'n raad waarin belanghebbenden en overheden overleggen over de inrichting van de zee.

'Op basis van de ervaringen in bijvoorbeeld de visserijsector kun je nadenken over het ontwikkelen van raden voor mariene ruimtelijke ordening, waarin overheden samen met vertegenwoordigers van de verschillende mariene activiteiten integraal zeebeleid ontwikkelen en uitvoeren', zegt Van Tatenhove.

'De meeste mensen zijn het er wel over eens dat het goed zou zijn om een soort gebiedsgericht beleid te voeren op zee. Wat het ingewikkeld maakt is dat je natuurlijk te maken hebt met heel veel bestaande regels en structuren. Er zijn verschillende juridische stelsels, verschillende bestuursculturen. Het is interessant om na te denken over de mogelijkheden en onmogelijkheden. Tot nu toe was het zeebeleid allemaal sectoraal beleid. De zeeroutes werden als eerste vastgelegd, die zijn heilig. En verder had je apart beleid voor olie- en gaswinning, windmolenparken, visserij. Dat was allemaal niet op elkaar afgestemd. En dat allemaal in de Noordzee, één van de drukst bevaren zeeën ter wereld. Het is goed dat daar meer integraal

Feiten en cijfers

Niet meer, wel steeds grotere schepen

Het laadvermogen van de schepen die Nederlandse havens bezoeken groeit sterk. (Bron: CBS)

Windenergie op zee nog in

	1990	1995	2000	2004
Megawatt				
Nederland	50	250	447	1073
Op zee	-	-	-	-
Op land	50	250	447	1073
Groningen	1	52	57	64
Friesland	12	49	70	105
Flevoland	8	37	137	454
Noord-Holland	10	25	63	183
Zuid-Holland	8	31	44	149
Zeeland	11	37	46	79
Noord-Brabant	0	19	27	31
Overige provincies ¹⁾	1	1	2	8

¹⁾ Drenthe, Overijssel, Gelderland, Utrecht en Limburg.

Het vermogen van windmolens op zee is nog zeer beperkt.

naar gekeken gaat worden.'

De Europese bemoeienis zal grote gevolgen hebben, voorspelt Martin Scholten, directeur van IMARES en de Animal Sciences Group, beide Wageningen UR. 'Het zal hoe dan ook een verdere inperking van de visserij inhouden. Er komt een omslag. De visserij wordt nevensgeschikt aan andere activiteiten. Waar vissers vroeger overal mochten vissen, wordt ingeperkt vissen de norm. In de gebieden die wel open zullen zijn voor de visserij zullen striktere regels gesteld worden.'

Europa zal zich volgens Scholten ook meer gaan bemoeien met de manier waarop gevestigd wordt. Tot dusver stelde de EU vangstquota vast en bemoeide zich nauwelijks met bijvoorbeeld de vangstmethode. Als er maar niet te veel vis aan land werd gebracht was het goed. Scholten: 'In de toekomst wordt de vraag hoe en waar je vist veel belangrijker.'

Niet alleen vissers gaan te maken krijgen met de nieuwe regels op zee, ook Scholtens eigen onderzoekers. 'Er wordt een ander type

informatie gevraagd. We zullen veel meer chemische en ecologische gegevens moeten leveren om te bepalen wat een goede milieuomstandigheid is en in hoeverre dit gehaald wordt. Tot nu toe richtten wij ons op de bestanden van een aantal soorten, in de toekomst wordt een algemener beeld gevraagd. Dat bezorgt ons nu al spannende tijden, zeker omdat er gezocht wordt naar mogelijkheden om te bezuinigen bij overheden.'

Bemoeienis

Maar net als Van Tatenhove vindt Scholten de Europese bemoeienis met het maritieme beleid een zegen. 'We moeten de maritieme economie versterken zonder de zee te verkwanselen', zegt Scholten. 'Dat kan alleen als je de Noordzee inricht als geheel. Het is jammer dat Nederland zich tot dusver zeer afhoudend opstelt. Je merkt dat de houding is: wij hebben het in ons deel van de Noordzee toch al aardig geregeld. Dat is ook zo. Maar er is voor Nederland nog veel te winnen.'

Volgens Scholten bestaat er met name bij het ministerie van Verkeer en Waterstaat veel weerstand tegen Brusselse bemoeienis met 'onze zee'. 'Daarin merk je ook een cultuurverschil met bijvoorbeeld het ministerie van LNV. Dat is veel meer gewend aan Europese bemoeienis. Het landbouwbeleid wordt al decennia in Brussel gemaakt. VWS is binnen Nederland al een behoorlijk autonoom ministerie. Daar is men bemoeienis helemaal niet gewend. Het is jammer dat we daardoor niet bij de koplopers horen.'

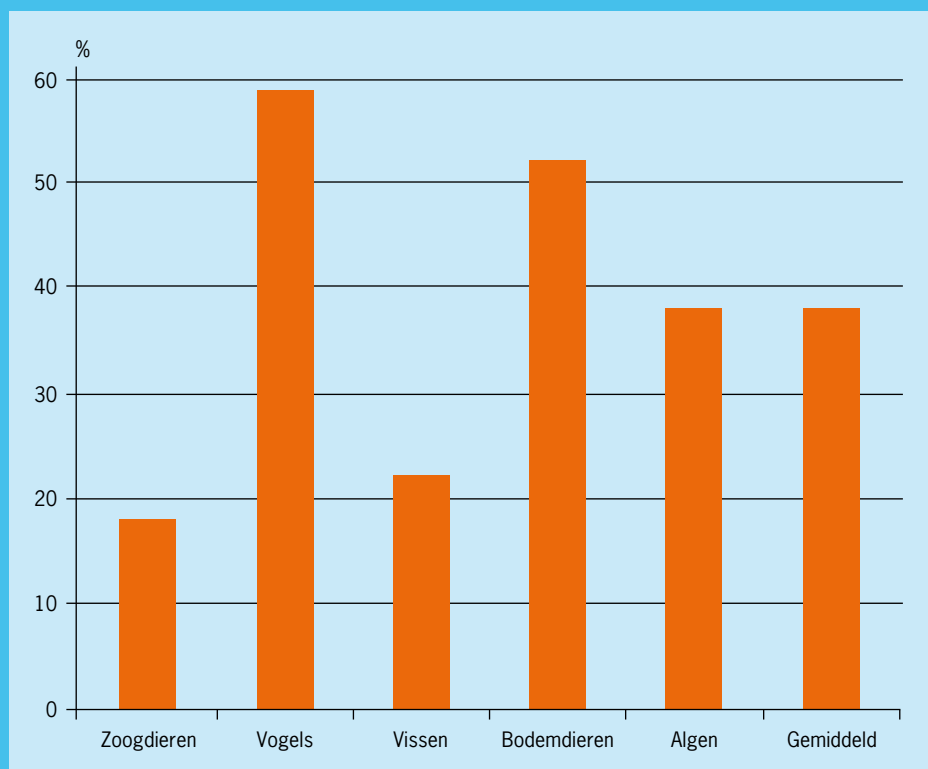
Domein	Agroketens en visserij
Informatie:	www.kennisonline.wur.nl
Contact:	Jan.vanTatenhove@wur.nl 0317 - 48 24 47 Martin.Scholten@wur.nl 0317 - 48 70 65

de kinderschoenen

2005	2006	2007	2008	Doelstelling 2010
1224	1558	1748	2149	-
-	108	108	228	-
1224	1450	1640	1921	1 500
85	136	126	329	165
120	126	139	145	200
493	589	616	615	220
206	223	249	278	205
174	209	243	243	205
83	103	198	208	205
43	39	39	49	115
20	25	31	55	185

(Bron: CBS)

Natuur ver onder de maat

Cijfers over de biodiversiteit in de Noordzee als percentage van de natuur. Vooral voor vissen en zoogdieren is de situatie heel slecht. (Bron: compendiumvoordeleefomgeving.nl)

‘Het visserijbeleid moet fors hervormd worden’

Het gemeenschappelijk visserijbeleid (GVB) is door een stapeling van maatregelen zo complex geworden dat nog maar weinigen het begrijpen. Uitvoering en controle is lastig en daar lijdt het draagvlak onder. Een forse hervorming van het GVB is noodzakelijk, zegt Patricia de Vries, senior beleidsmedewerker bij de Directie Agroketens en visserij van LNV.

Patricia de Vries: ‘We moeten de GVB-hervorming aangrijpen om het beleid beter aan te laten sluiten op de Kaderrichtlijn Marien en Natura 2000.’

Overcapaciteit, kortetermijndenken en het niet naleven van regels. Dat schort er in het kort aan het huidige visserijbeleid volgens de Europese visserijcommissie. Deelt LNV die analyse?

‘In grote lijnen zeker. Het gaat niet goed met de visbestanden. Maar ook niet met de visser. Bovendien heeft de visserij nog teveel nadelige effecten op het ecosysteem. Sinds de laatste hervorming, in 2002, is het beleid wel verbeterd. Zo zijn er meerjarenplannen voor vangsten gekomen, wat de sector meer zekerheid heeft gegeven en goed was voor de visbestanden op de Noordzee. Ook is er dit jaar een nieuwe verordening aangenomen over illegale, ongereguleerde en niet-gerapporteerde visserij en een nieuwe controleverordening. Dat er in heel Europa sprake is van overbevissing

is overcapaciteit is ons wel wat kort door de bocht. Op de Noordzee gaat het namelijk de goede kant op. De afgelopen tien jaar is de vloot ook met dertig procent gekrompen. Voor blauwvintonijn op de Middellandse zee is de vloot echter zeker drie tot vier keer groter dan wat gevangen mag worden. Daar zit wel een probleem. De vraag is hoe dat op te lossen. Saneringsprogramma's hebben tien jaar geleden ook niet overal geholpen.’

Wat zijn wat LNV betreft de uitgangspunten voor een nieuw GVB?

‘Om te beginnen moet het nieuwe GVB perspectief bieden aan de visserij. Voor een maatschappelijk geaccepteerde visserijsector is over tien jaar ook nog plaats, en die moet dan ook nog een aardige boterham kunnen ver-

dienen. Wij zijn ervan overtuigd dat je op een duurzame wijze kunt vissen door bestanden verstandig af te romen. Visserij en mariene bescherming kunnen prima samengaan. Daarnaast moet het beleid eenvoudiger en het moet doeltreffend zijn, met uitvoerbare en handhaafbare regels. Verder willen we de hervorming aangrijpen om het GVB beter aan te laten sluiten op de Kaderrichtlijn Marien en Natura 2000. Dat moet ook als we over tien jaar een duurzame visserij willen hebben, waar maatschappelijk geen discussie meer over bestaat.’

LNV ziet ook graag een andere besluitvorming en implementatie van visserijbeleid.

‘Alle lidstaten zien dat de huidige besluitvorming op zijn kop moet. Nu is er centraal micromanagement; ministers besluiten over de dikte van een touw. Daar moeten we vanaf. Brussel zou moeten gaan over de strategie en langetermijndoelstellingen. Op een niveau lager, bijvoorbeeld de Noordzeelanden, kun je dat concreter uitwerken. Lastig is wel dat je gebonden bent aan Europese afspraken over wie wat mag besluiten, en ook het Europees parlement beslist nu mee. Een ander punt is dat het beleid in Brussel wordt gemaakt, en de controle en handhaving bij de lidstaten ligt. Om ongelijkheid te voorkomen, pleiten wij ervoor dat in Brussel bepaalde minimumstandaarden worden afgesproken die voor iedereen gelden.’

De markt moet een grotere rol krijgen?

‘Het is niet dat we als overheid nergens meer verantwoordelijk voor willen zijn. Maar een grotere rol aan markt en consumenten geven kan ons helpen de doelstellingen van het visserijbeleid te realiseren. Een marktinitiatief als MSC brengt veel teweeg. Er is misschien meer waar we bij aan kunnen haken, om te stimuleren en te faciliteren. Zo werken we samen de goede kant op. Daarnaast zal de visserijsector een omslag moeten maken van aanbod- naar vraagsturing. De aanvoersector moet meer gaan samenwerken in de keten en zich beter organiseren, en zo beter aansluiting vinden bij de wensen en eisen van de markt. Ook is een betere vermarkting van vis nodig. Schol is nu een bulkproduct, maar Nederlandse vissers zouden daar ook waarde aan toe kunnen voegen, meer sentiment.’

Visser krijgt stem in onderzoek

In het Europese onderzoeksproject JAKFISH werken onderzoekers en vissers samen aan modellen die de visstand beschrijven. Vissers krijgen zo meer stem in de uiteindelijke beleidsvoorstellen. Het eerste beheervoorstel waar vissers over meepraatten ligt bij de Europese Commissie.

Gangbare modellen worden gemaakt door wetenschappers, vaak biologen. Factoren waar de modellen rekening mee houden zijn bijvoorbeeld de groei van de vis, de visstand en het visquotum. De modellen leiden tot beheervoorstellen aan de politiek, waaruit beleid volgt dat opgelegd wordt.

In het project *Judgment and knowledge in fisheries involving stakeholders* (JAKFISH), waarin IMARES samenwerkt met negen andere Europese onderzoeksinstituten, benoemen visser in workshops factoren die voor hen van belang zijn. Bijvoorbeeld het quotum, maar ook de continuïteit van de vangst over de jaren. Wetenschappers werken die factoren uit in modellen. Een van de vier casestudies heeft al concreet resultaat, vertelt projectleider Martin Pastoors van IMARES. Vissers naar haring in het Skagerak in de Baltische zee maakten samen met onderzoekers een voorstel voor een beheerplan, dat naar de Europese Commissie is gestuurd.

Wordt de zee niet leeggevisd als vissers het voor het zeggen krijgen? 'Het leuke is, dat dit

niet zo is', zegt Pastoors. 'De randvoorwaarde van alle modellen en beheervoorstellen is een duurzame visstand, ook op de lange termijn. Maar er zijn verschillende manieren om zover te komen.' Je kan er bijvoorbeeld voor kiezen om minder vissers toe te laten maar die wel elk een goede boterham laten verdienen, of alle vissers minder laten verdienen. Ook kun je er voor kiezen in bepaalde gebieden niet te vissen, of met verbeterde netten waardoor er minder bijvangst is.

De haringvissers in het Skagerak bleken vooral continuïteit belangrijk te vinden. In vroegere beheerplannen, gemaakt vanuit het perspectief van biologen, verschilden de quota over de jaren aanzienlijk. In het nieuwe model wordt het quotum verlaagd tot een duurzaam niveau, maar het blijft wel constant over de jaren.

Domein	Agroketens en visserij
Informatie:	www.jakfish.eu/wiki/doku.php
Contact:	Martin.Pastoors@wur.nl 0317 - 48 78 49

Een school haring.

'Tachtig procent vissers wil duurzamer werken'

Het Nederlandse beleid van individueel overdraagbare quota, comanagement en convenanten werkt, stelt Luc van Hoof van IMARES. Oplossingen komen sneller dichterbij als partijen samen nadenken over wat het probleem is. 'Het verder vluchten in door wetenschap onderbouwd visserijbeleid werkt niet.'

Van Hoof doet onderzoek naar de ontwikkeling van het visserijbeleid. 'Na de Tweede Wereldoorlog wordt de visserij, net als de landbouw, flink gestimuleerd. In 1970 verschijnen de eerste haarscheuren: met de bestanden van enkele soorten gaat het niet goed.' Om geruzie tussen landen tegen te gaan, komt er in 1983 één Europees visserijbeleid. Het wordt gestoeld op bescherming van visbestanden, vlootontwikkeling, marktordening en visserijakkoorden met derde landen. De EU-landen krijgen ook visquota toegewezen. Dat werkt aanvankelijk niet in Nederland; in 1990 struikelt zelfs een minister over visfraude.

Dan maakt de overheid de quota verhandelbaar. 'Tegelijkertijd zei de overheid: sector, zoveel vis mag je vangen, regel samen maar hoe', vertelt Van Hoof. 'Er waren namelijk veel schepen, en je weet nooit precies wat je in je netten krijgt. Door de quota groepsgewijs te verdelen, en de groep verantwoordelijk te maken voor het management van het gebruik van de quota, voorkwam de groepsdruk overbevissing.'

Verantwoording

In dit comanagement waren de vissers verantwoordelijk schuldig aan de overheid, en de overheid aan de maatschappij. 'Maar als afspraken de achterban niet meer bereiken, zeggen vissers: als we overal zelf verantwoordelijk voor zijn, dan willen we ook zelf beleid maken. Dan maar met de billen bloot voor ngo's', vertelt Van Hoof. Vijf jaar geleden was zo'n omslag volgens de onderzoeker nog ondenkbaar. 'Toen was slechts twintig procent van de vissers bereid om aanpassingen te doen voor

een duurzamer visserij en het MSC-keurmerk. Inmiddels is dat tachtig procent', illustreert hij. Convenanten brengen ook de legitimiteit van het beleid terug. Vissers moeten een *licence to produce* halen bij de samenleving. 'De Nederlandse situatie laat zien dat praten ergens toe kan leiden. En stel, als we met z'n allen constateren dat we met helft van de huidige vloot toekunnen, dan moet we dat opschrijven en doen. Het zou goed zijn dat in EU-verband uit te dragen.'

Dat kan nog best lastig worden, erkent Van Hoof. 'De Nederlandse vissers accepteren meer van wat wetenschappers en ngo's aandragen. Maar Spanje ziet visserijbeleid als regionaal sociaal beleid. Daar is de situatie ook veel meer gepolariseerd.'

Informatie:	www.imares.wur.nl
Contact:	Luc.vanHoof@wur.nl 0317 - 48 71 73

Visserij nog vraagteken bij bescherming Noordzeegebieden

Vijf gebieden in de Noordzee heeft Nederland in Brussel aangemeld als Natura 2000-gebied. Nadat ze definitief zijn aangegeven moet onder meer nog duidelijk worden hoe om te gaan met menselijk gebruik in die gebieden, zoals de visserij, om de instandhoudingsdoelen die zullen worden vastgesteld te kunnen bereiken.

Om de aanwijzing van de vijf gebieden mogelijk te maken, heeft IMARES gewerkt aan de wetenschappelijke onderbouwing van de natuurdoelen. Dat komt neer op onderzoeken wat er voorkomt en in welke staat het

is. 'Wat in goede staat is moet je behouden, wat slecht is vergt herstel', licht Jakob Asjes toe. Het gaat om twee gebieden in de kustzone – de Noordzeezeekustzone en de Vlakke van de Raan – en drie gebieden buiten de

twaaalfmijlszone: de Doggersbank, het Friese Front en de Klaverbank. 'Voor de Vlakke van Raan, een buitendelta van de Westerschelde, zijn echter weinig gegevens beschikbaar', vertelt Asjes. 'Daar zoeken we nog naar hoe we de effectenanalyse kunnen doen.'

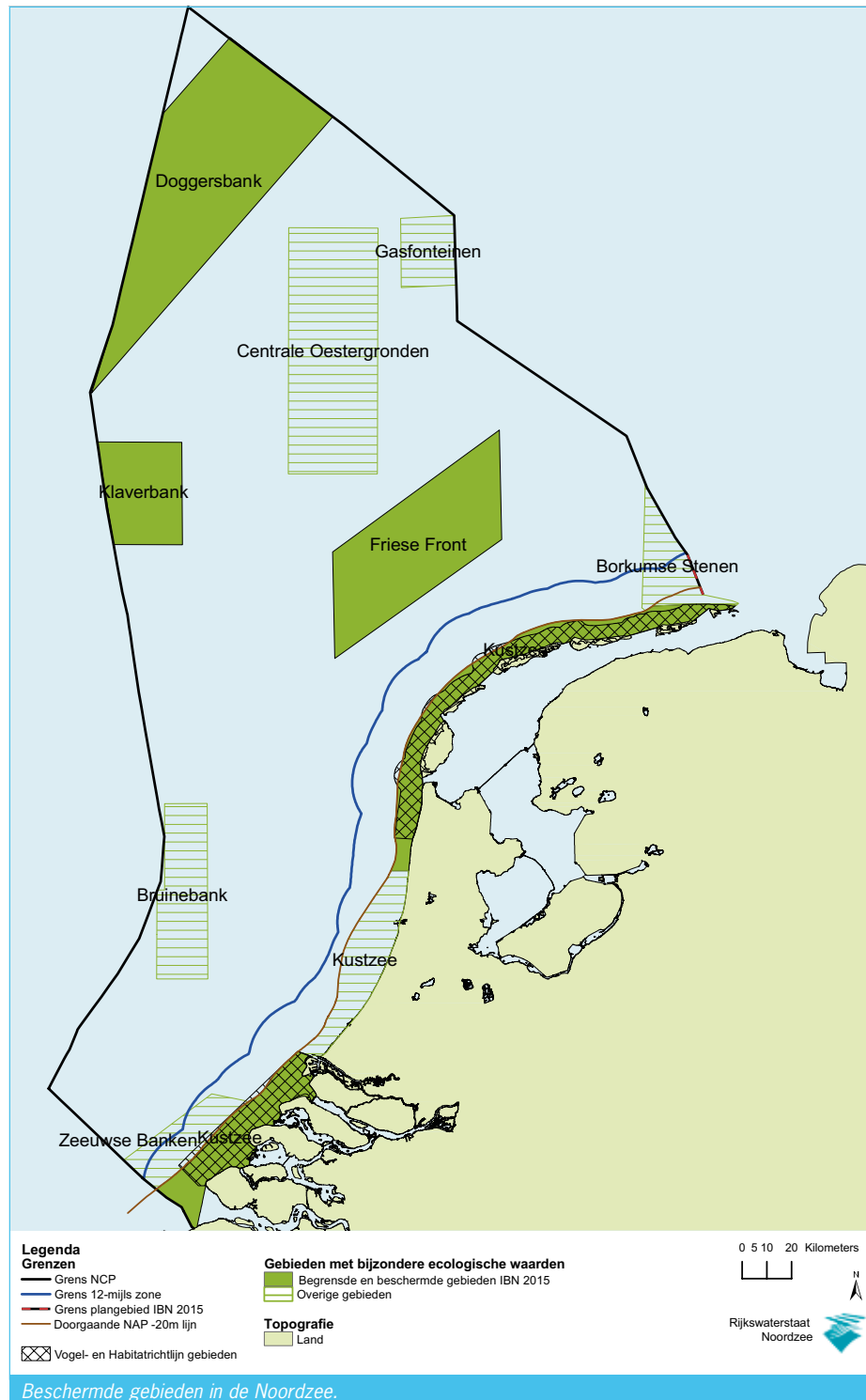
Ander punt is nog de visserij. In opdracht van LNV en Rijkswaterstaat analyseerde IMARES de effecten van de verschillende typen visserij en ander menselijk gebruik op de instandhoudingsdoelen van de twee kustzonegebieden. De uitkomsten worden besproken met de visserijsector en natuurbeschermingsorganisaties. Welke maatregelen getroffen gaan worden moet de komende maanden gaan blijken, aan de hand van de definitieve uitkomsten van het onderzoek en de dialoog met alle stakeholders.

Buitenlandse vloten

Voor de drie gebieden buiten de twaaalfmijlszone heeft een inventarisatie van biologische data en visserijgegevens laten zien dat er nog gegevens ontbreken. Asjes: 'Wat Nederlandse vissers er doen is bekend, maar er zijn ook buitenlandse partijen met visrechten. We weten alleen niet precies welke buitenlandse vloten daar actief zijn en waar ze op vissen.' Binnen de *International Council for the Exploration of the Sea* (ICES) wordt geprobeerd die informatie alsnog boven tafel te krijgen. Daarna volgen nog twee internationale workshops in ICES-verband.

Als alles is onderzocht en bediscussieerd met alle stakeholders, zal het ministerie van LNV de maatregelen opstellen. Deze gaan vervolgens een inspraakprocedure in. Daarna moet de Europese Commissie de aanwijzingen nog goedkeuren in het kader van het gemeenschappelijk visserijbeleid. De beschermingsmaatregelen moeten begin 2011 ingaan voor de kustgebieden. De maatregelen voor de andere gebieden zullen later volgen.

Tot slot bekijken IMARES-onderzoekers dit jaar of er nog andere gebieden in de Noordzee voldoen aan voorwaarden voor bescherming zoals die voortkomen uit de Vogel- en Habitatrichtlijn.

Domein	Natuur, landschap en platteland
Informatie:	www.noordzeenatura2000.nl
Contact:	Jakob.Asjes@wur.nl 0317 - 48 70 67

Aalscholver zit graag op windmolen

Windmolenpark in zee. Jan-van-Genten moeten er niks van hebben. Vissen, anemonen en krabben vinden er bescherming.

Een windmolenpark op zee verandert de aanwezige habitat. Maar de ecologische effecten zijn zeker niet alleen ten nadele van de biodiversiteit, laat onderzoek van IMARES zien bij het eerste windmolenpark op zee, voor de kust van Egmond aan Zee.

Windmolens zorgen zowel boven als onder water voor een verandering. Onder water leveren ze de zeebewoners iets heel nieuws op: een paal en stenen. Op het harde substraat vestigen zich allerlei dieren, vertelt onderzoeker Han Lindeboom: mosselen, anemonen, krabben en vissen. 'Daar stijgt de lokale biodiversiteit.'

Boven water zijn vooral de draaiende wieken nieuw. Sommige vogels laten zich daar door afschrikken. Zo mijden Jan-van-Genten, duikers en zee-eenden het windmolenpark. 'De Jan-van-Gent duikt naar voedsel, en wordt daarbij mogelijk afgeleid door de draaiende molens.

Misschien dat ze eraan kunnen wennen, maar onderzoek daarnaar is nog niet afgerond', vertelt Lindeboom. Ook de afstand tussen de molens kan hier een factor in zijn. Meeuwen en sterns doet het molenwieken niks. 'Aalscholers vinden het park zelfs leuk. Die gaan op de trans van de molen zitten drogen.' Er zijn nog geen gegevens over of vogels tegen windmolens botsen. 'Veel vogels vliegen eromheen, soms zelfs om het hele park', vertelt Lindeboom.

In het windmolenpark mag niet gevestigd worden, maar dat heeft geen effect op de visserij op schol en tong. Tongen blijken het park zo weer uit te zwemmen; het gebied is te klein om er langere tijd te blijven. Voor kabeljauw zou het park wel kunnen fungeren als toevluchtsoord. 'Sommige kabeljauwen die we gezenderd hadden bleven er lang hangen', vertelt Lindeboom. Het meest negatieve effect lijkt nog plaatsing van de molens te hebben. Er zijn aanwijzingen dat zeezoogdieren en

vislarven last hebben van de enorme klappen van het heien, maar er zijn geluidsarme alternatieven. Al met al tot nu toe dus geen onaanvaardbare effecten, concludeert Lindeboom, wel punten om de vinger aan de pols te houden. 'Waar wel menselijke invloed is kun je bijsturen.'

Het windmolenpark werd in 2006 met overheidssteun door Nuon en Shell gebouwd. IMARES doet er samen met NIOZ en Bureau Waardenburg onderzoek in het kader van een monitorings- en evaluatieprogramma. Er staan 36 molens in een gebied van 27 vierkante kilometer, tien tot achttien kilometer uit de kust. Het park kan honderdduizend huishoudens van elektriciteit voorzien.

Domein	Natuur, landschap en platteland
Informatie:	www.noordzeewind.nl
Contact:	Han.Lindeboom@wur.nl 0317 - 48 70 99

Inspraak oliebedrijf geeft schonere zee

Olie- en gasbedrijven zijn sinds vijftien jaar medeverantwoordelijk voor het behalen van de milieudoelstellingen voor het boren naar olie en gas in de Noordzee. Dat heeft gezorgd voor een schonere zee, stelt Judith van Leeuwen. Ze promoveerde in mei op een onderzoek naar de bestuurlijke structuur en het milieubeleid rond olie- en gaswinning.

Olie- en gaswinning vervuilen de zee onder meer door de uitstoot van vervuilende gassen, zoals stikstofoxide en zwaveloxide. De gassen komen vrij uit de motoren van boorplatforms die de olie oppompen en zorgen voor de energievoorziening van het platform. In 1995 sloten olie- en gasbedrijven een convenant met de Nederlandse overheid waarin ze afspraken om via milieubeleidsplannen de vervuiling door de industrie terug te dringen. In ruil voor medewerking werden met de bedrijven langetermijnafspraken gemaakt, ze kregen inspraak en ze hoefden geen milieueffectrapportages (MER) op te stellen. 'Er werd gedacht dat overleg betere resultaten oplevert omdat bedrijven dan meer gemotiveerd zijn om mee te werken. Ik denk dat dit bij de olie- en gaswinning ook zo heeft gewerkt.' Door het convenant tussen de olie- en gasindustrie en de overheid, zijn bedrijven gaan investeren in maatregelen om de uitstoot te verminderen. Met als resultaat dat die inderdaad flink is teruggebracht.

Internationale scheepvaart

In de scheepvaart is minder overleg tussen overheid en bedrijfsleven dan bij de boormaatschappijen, constateert Van Leeuwen, en het overleg tussen overheid en de scheepvaartsector levert ook minder resultaten op. 'Waarschijnlijk komt dat omdat de gas- en olie-industrie bestaat uit een klein aantal bedrijven, terwijl de scheepvaart heel veel kleine rederijen telt.' De scheepvaart is bovendien lastig te besturen voor een nationale overheid. Het is een internationale activiteit. Je hebt te maken met een vlaggenatie, het land waar de kapitein en de bemanning vandaan komt, het land waar de lading vandaan komt en naar toe gaat, en de financier kan uit weer een ander land komen. Daarbij vergeleken is de olie- en gaswinning een stuk overzichtelijker. Bovendien zijn oliebedrijven zich sinds de Brent Spar-affaire zeer bewust van de imago-schade die milieuvervuiling met zich mee kan brengen. Ze zijn daardoor ook zelf gemotiveerd om schoner te werken. Dit geldt in veel

mindere mate voor de scheepvaart.'

De laatste jaren is er wel steeds meer kritiek op het idee om via overleg beleid vast te stellen en te implementeren, omdat het vaak tot complexe en langdurige processen leidt, zegt Van Leeuwen. 'Maar omdat de olie- en gasindustrie relatief overzichtelijk is, blijft dat denk ik binnen de perken.'

Overigens komt de samenwerking tussen de Nederlandse overheid en de olie- en gasbedrijven onder druk te staan nu de EU zich meer en meer gaat bemoeien met het beleid op zee. 'Nu worden bedrijven bijvoorbeeld wel weer verplicht een MER op te stellen. De EU stelt zich dwingender op. Maar ik verwacht niet dat het in dit geval ook tot betere resultaten leidt.'

Informatie: **Proefschrift: Who greens the waves?**
www.wageningenacademic.com/eps-01
ISBN 978-90-8686-143-9
Contact: Judith.vanLeeuwen@wur.nl
0317 - 48 29 84

Convenanten met oliebedrijven zijn succesvol geweest in het milieuvriendelijker maken van boorplatformen.

Sector zoekt duurzame vismethode

Vissers en onderzoekers van IMARES zoeken gezamenlijk naar vismethoden die de bijvangst beperken. Op termijn wil de Europese Commissie het teruggooien van bijvangst verbieden, en ook de visserij zelf wil minder vissen en bodemdieren vangen die ze niet kunnen verkopen.

Naast verkoopbare vis vangen platvis-vissers ook onverkoopbare ondermaatse vis, vis die commercieel niet interessant is en bodemdieren als zeesterren en krabben. Die bijvangst gaat weer overboord. Al vele jaren wordt gezocht naar selectievere vangstmethodes. De laatste jaren gaan innovaties sneller door de toenemende druk op de visserij om bijvangst te beperken, aldus IMARES-onderzoekers Floor Quirijs en Bob van Marlen. Ook de financiële steun vanuit het Visserij Innovatie Platform helpt. Quirijs: 'Er is veel maatschappelijk protest tegen bijvangst. De Europese Commissie wil op termijn alle bijvangst verbieden. Innovaties die bijvangst moeten verminderen worden vaak gecombineerd met brandstofbesparing, wat ook in het belang van de vissers is.' Traditioneel wordt platvis gevangen met de boomkor. Kettingen onder het net slepen over de bodem en schrikken de vis op, en die zwemt vervolgens in het net. Maar ook andere beesten belanden hierbij in het net. Vissers

Minder bijvangst met de pulskor.

zoeken daarom naar alternatieven. Zo is er de pulskor, waarbij de vis wordt opgeschrikt door kleine stroomstoten in plaats van kettingen. Ook wordt gewerkt met ontsnapingspanelen: terwijl tong en schol omlaag zwemmen als ze gevangen worden, zwemt rondvis, met name wijting, in het net omhoog. Door aan de bovenzijde aangebrachte grotere mazen kan deze vervolgens ontsnappen. 'Vissers doen zelf veel aan deze innovaties', zegt Van Marlen. 'De rol van IMARES in dit soort onderzoek is het opzetten en begeleiden van het onderzoek,

samen met vissers gegevens verzamelen, analyse en rapportage. Zodat de conclusies wetenschappelijk onderbouwd zijn.'

Cluster	Agroketens en visserij
Informatie:	www.imares.wur.nl
Contact:	Bob.vanMarlen@wur.nl 0317 - 48 71 81 Floor.Quirijs@wur.nl 0317 - 48 71 90

Pingers geen panacee

Pingers produceren een geluid dat bruinvissen uit de staandwantnetten houdt. Maar er is onvoldoende kennis over de omstandigheden die leiden tot bijvangst om pingers nu al effectief in te zetten, laat onderzoek van IMARES zien.

De laatste paar jaar spoelt er een veront-rustend groot aantal bruinvissen aan op de Nederlandse kust. Staandwantvissers krijgen hiervan al snel de schuld. Ze zijn daarom blij met de pinger, een kogel- of cilindervorming apparaatje nauwelijks groter dan een mensenhand. Deze pinger wordt door vissers aan de netten gehangen en zendt een voor bruinvissen onplezierig onderwatersignaal uit. Dat voorkomt dat bruinvissen op de netten afkomen, er door verstrikking in verdrinken en uiteindelijk aanspoelen. Onderzoekers zijn het onderling eens dat de pingers een afschrikkende werking hebben. De vraag is wel of deze opweegt tegen de neveneffecten en kosten van de pinger, zo'n honderd euro per stuk. Uitgaande van een

pinger elke tweehonderd meter net, kunnen die kosten oplopen tot 2,5 duizend euro per vijf kilometer net. De batterijen hebben een beperkte levensduur en een deel van de pingers slaat stuk tegen de romp van schepen. Het apparaatje heeft ook neveneffecten, waaronder geluidsvervuiling: het signaal draagt in de luidruchtige Nederlandse kustzone soms tot anderhalve kilometer. Het risico bestaat dat je de bruinvis met een muur van lawaainetten zijn leefgebied uitjaagt. Omgekeerd kan de bruinvis ook aan de herrie wennen, met als gevolg dat de dure pingers op den duur niet effectief zijn. Belangrijke kanttekening is dat de bruinvis niet jaarrond in even grote getale aanwezig is. Volgens IMARES-onderzoeker Bram Couperus maakt dat de pinger iets

waar je goed over na moet denken. Hoe en wanneer wil je het apparaatje gebruiken? De antwoorden laten nog even op zich wachten. Er is te weinig bekend over de bruinvis, aldus Couperus. Zo zien wetenschappers wel dat bruinvissen de laatste jaren meer in de zuidelijke Noordzee verschijnen – wat de toename aan gestrande bruinvissen mogelijk deels verklaart – maar weten ze niet precies wanneer de bruinvissen op welke plek zijn en met hoeveel. 'Misschien blijkt uiteindelijk wel dat de huidige hoeveelheid bijvangst geen schadelijk effect heeft op de populatie en zijn pingers niet nodig', besluit Couperus.

Domein	Agroketens en visserij
Informatie:	www.imares.wur.nl IMARES-rapport C060-09
Contact:	Bram.Couperus@wur.nl 0317 - 48 70 74

‘Ook buiten Europa duurzaam vissen’

Reflectie

Waar nu buitenlandse megaschepen vissen voor de West-Afrikaanse kust, zouden de landen dat over vijftien jaar met hun eigen vloot moeten doen. Dan moet er nog wel wat te vangen zijn. Het wordt tijd dat Nederland zich daar eens voor gaat inzetten, vindt Petra Spliethoff.

Petra Spliethoff: ‘Nederland houdt zich veel te stil op het gebied van marien biodiversiteitsbeleid en beleidsoverleg.’

Petra Spliethoff, adviseur wetlands en visserijmanagement, Center for Development Innovation, Wageningen UR.

‘Sinds 1997 vissen Nederlandse schepen al onder een Europees akkoord bij Mauretanië. Enkele Nederlandse diepvriestrawlers verdienen daar ieder jaar miljoenen. Toen Spanje en Portugal toetraden tot de EU wilden de lidstaten die nieuwe landen geen visrechten op de Noordzee geven en moesten nieuwe visgronden worden gezocht. Toen is uitgeweken naar West-Afrika. Europa betaalt voor de visrechten en de reders betalen het land ook een vergoeding. Maar de ecologische impact van Nederland en de andere landen die daar vissen is groot. Als je alleen kijkt naar sardinella: in 2008 heeft Nederland ongeveer 80 duizend ton van de 563 duizend ton aan sardinella opgevist, het aandeel van de Senegalese vloot is na jaren van groei nu

ongeveer even groot als dat van Nederland. Niet alleen het bedrijfsleven moet de druk op de ecologie oplossen. Je moet ook als regering oog hebben voor de ecologische aspecten van deze diepvisserij, voor de gevolgen voor de mariene biodiversiteit en de visbestanden. In Nederland kijkt men echter als een stel neokolonialen niet verder dan naar wat er in de Europese visserijakkoorden is afgesproken. Ik vind dat je, als je daar als Nederland vist, je een verplichting hebt dat duurzaam te doen. Die landen zijn voor hun eiwitten afhankelijker van vis dan wij; ze moeten in 2025 ook nog wat te vangen hebben.’

Lokale handel

‘Daarnaast: het hoofdoel van de visvangst is de visvoorziening voor consumenten. Nu wordt de vis waarop de Nederlandse vloot vist op de boot bevroren en bewerkt en gaat het gros via het Spaanse Las Palmas

met het vliegtuig naar China en Rusland, en naar andere Afrikaanse landen als Ghana en Nigeria. Ook tal van andere landen vissen in Mauretanië, al dan niet legaal of onder de vlag van Belize. De duurder vissen die de inwoners lekker vinden verdwijnen allemaal naar het buitenland. Mauretanië krijgt slechts buitenlandse valuta.

Omdat er zo nooit een eigen visserijsector van de grond komt, blokkeerde de visserijminister van Mauretanië onlangs de export. Hij wil een systeem van afzet in eigen land, voor werkgelegenheid, handel richting binnenland en goede vis op de eigen markt. Het op export gerichte bedrijfsleven was daar niet gelukkig mee – vooral Mauritaanse vissers – maar het vloeit voort uit het *New Partnership for Africa’s Development* (NEPAD) van de Afrikaanse Unie, dat een plan heeft ontwikkeld om West-Afrikaanse landen hun eigen visserijsector op te laten bouwen. Idealiter hebben ze in zeg 2025 hun eigen vloot waarmee ze op duurzame wijze vissen, lokaal aanlanden en veilig verwerken en verhandelen, net als in Nederland.’

Illegale visserij

‘Dit NEPAD-plan moet de landen ook mogelijkheden bieden tegen een ander probleem, de illegale visserij. Nederlanders geven dan wel netjes hun vangsten op, Chinezen niet, en dat maakt het zicht op de bestanden nog lastiger. In Europa moet een schip het wat, waar en hoe van zijn vangsten registreren, internationaal ligt dat veel moeilijker. Het is goed dat de EU er naar streeft dat je straks nergens meer ongeregistreerde vis kunt aanlanden. Willen we West-Afrikaanse landen perspectief geven op een duurzame visserij, wat belangrijk is voor hun voedselvoorziening, dan moeten we samen met andere Europese donoren de regionale visserijbeheersorganisaties ondersteunen zoals bij de Noordzee. Helaas is het partnerschap Nederland-Noorwegen bij de FAO voor wat betreft visserij nog niet van de grond gekomen, en ook op het gebied van marien biodiversiteitsbeleid en beleidsoverleg houdt Nederland zich stil. Dat vind ik gemiste kansen. Nederland speelt een belangrijke rol in de visserij en de vishandel. Het zou ook economisch verstandig zijn meer mee te praten. Als Wageningen UR zouden we kunnen bijdragen door bijvoorbeeld via de Nuffic mensen bij ons stage te laten lopen, dat mensen op studiereis langskomen of dat we zelf lessen geven.’